

Формувальне оцінювання (оцінювання для навчання) – це система з величезною кількістю методів та прийомів із комплексним використанням, оскільки сегментарний підхід до позитивних результатів не призведе. Мета формувального оцінювання – коригування діяльності як викладача так і здобувача вищої освіти з наступним покращенням результатів навчання, адже взаємопроникнення різних технологій навчання – одна з перспективних форм створення єдиного освітнього простору, що спрацьовує на диференційовану неперервну освіту не лише для тих, хто навчається, а й для тих, хто навчає.

Список використаних джерел:

1. Гузик Н.В. Десять ключових компетентностей, які обслуговують особистість та її природничий талант : реалізація в умовах шкільного навчання : науково-методичний посібник. Київ : Педагогічні науки, 2006. 148 с.
2. Єльнікова О. Інтерактивне навчання – засіб модернізації освіти у сучасній школі. Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : зб. наук. праць. Київ – Запоріжжя. 2002. Вип. 4. С.84-88.
3. Річард Р. Хейк. Інтерактивне залучення проти традиційних методів: опитування шести тисяч студентів щодо даних тестів з механіки для початкових курсів фізики. *American Journal of Physics*. 1998. №66, с.64. <https://doi.org/10.1119/1.18809>.
4. Читання лекцій: веб-сайт: URL: <https://bokcenter.harvard.edu/lecturing>.
5. Грейг Ламберт. Сутінки лекції : веб-сайт: URL: <https://harvardmagazine.com/2012/03/twilight-of-the-lecture>.
6. На захист лекції: веб-сайт. URL: <https://www.codlearningtech.org/2020/03/26/in-defense-of-the-lecture/>
7. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : науково-методичний посібник. Київ: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
8. Гурняк І.А. Дидактичні засади компетентнісного підходу в освіті. *Педагогічні науки: зб. наук. праць*. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. Ч.3. С.45-52.
9. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. Київ: Знання, 2005. 486 с.
10. Нільсон Л. Проведення ефективної лекції. Викладання у найкращому вигляді: науково-дослідний ресурс для викладачів коледжів. Болтон : Анкер, 1998. С.117-122.
11. Роговик Л.Й. Крачан Т.М. Інтенсифікація самостійної роботи студентів – основа творчого формування знань із хімії / Сучасні тенденції забезпечення якості підготовки фахівців: проблеми та шляхи їх вирішення в умовах глобалізації та євроекономічної інтеграції : монографія / за заг. ред.: В. В. Іванишин. Кам'янець-Подільський: Заклад вищої освіти «Подільський державний університет». Херсон : Олді+, 2022. с.296-303.
12. Гурняк І.А. Методика реалізації компетентнісного підходу в процесі навчання хімії: Методичні рекомендації для вчителів хімії та студентів педагогічних ВНЗ. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. 80 с.
13. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / За заг. ред. Локшиної О.І. Київ : К.І.С, 2004. 128 с.
14. Ямборак Р.С., Прохацька Г.І., Філіпченко Т.А. Хімія: навчально-методичний комплекс [навч. посіб. для студентів інженерних спеціальностей осв.-кваліф. рівня «Бакалавр»] / за ред. Р.С. Ямборак. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин Я.І., 2014. 524 с.

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ЗЕМЛЕВПОРЯДНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ОСВІТІ

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-300-2-42>

Ірина ЯСІНЕЦЬКА

доктор економічних наук, професор
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
e-mail: kinash.irina@meta.ua

Вступ. Стратегічна мета реформування й модернізації вищої освіти і науки в Україні – створення ефективного інноваційного освітнього середовища у вищих навчальних закладах через сприяння прогресивним нововведенням, упровадження найсучасніших технологій і моделей навчання.

Модернізація аграрного сектору економіки України, у традиційному розумінні, пов'язується з розвитком науки, інноваціями, впровадженням високотехнологічних та наукомістких технологій. При цьому слід усвідомлювати, що реалізація сучасних, ефективних, інвестиційно-привабливих проєктів можлива за умов провадження та встановлення єдиних організаційно-економічних та організаційно-правових правил і процедур щодо реалізації прав володіння, користування та розпорядження землями сільськогосподарського призначення в аграрних підприємствах.

Земля – головне надбання будь-якої держави, і від того, кому вона належить та як використовується, залежить добробут всього народу. Навчитися цінувати та берегти землю, правильно організувати її використання, зберегти її для наступних поколінь родючою та квітучою – головне завдання вихованців землевпорядних спеціальностей.

Навчальний процес у сучасному університеті повинен здійснюватися «з урахуванням можливостей сучасних інформаційних технологій навчання та орієнтуватися на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін у соціально-культурній сфері, системі управління та організації праці в умовах ринкової економіки» [1]. Мета нашої статті — розкрити роль і значення інновацій, зокрема інноваційних методик викладання у сучасній вищій аграрно-технічній освіті, визначити найбільш ефективні методи і форми навчальної роботи на спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій»

Зазначимо, що протягом останніх десятиріч у світі відбувається надзвичайно інтенсивний розвиток нових технологій одержання інформації про просторові характеристики об'єктів на поверхні Землі, в тому числі засоби дистанційного зондування, супутникової навігації, геоінформаційного моделювання, інформатизація кадастрово-реєстраційної діяльності, землеустрою та оцінки нерухомості [18]. Внаслідок цього інженерні знання, навички та вміння швидко «застарівують» та втрачають актуальність. Тому неперервна освіта землевпорядників є необхідною вимогою сьогодення і реалізується на принципах неперервності та наступності. Така система розвитку особистості фахівця з геодезії та землеустрою гарантує різнобічність як професійного, так і загального розвитку.

Важливими принципами Державної політики у сфері вищої освіти стали: сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу, створення умов для освіти протягом життя, міжнародна інтеграція та інтеграція системи вищої освіти України в Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи [10]. Водночас зміни в економічному житті України, пов'язані зі створенням сучасної ринкової економіки, вимагають принципово нових підходів до формування кадрового потенціалу в системі управління земельними ресурсами. Тому професійна підготовка управлінських кадрів всіх ланок вертикальної ієрархії особливо необхідна нині Україні, оскільки лише завдяки їм можна забезпечити умову раціонального використання й охорони земель, втілити в життя ідеологію земельної реформи.

Тому у ході дослідження нами узагальнено практику кадрового забезпечення планування та раціонального використання земельних ресурсів, які ми використовуємо під час проведення занять з теми «Розвиток земельних відносин в системі управління ресурсним потенціалом».

Виклад основного матеріалу. Важливою стратегічною складовою економіки держави є стале землекористування, яке повинне забезпечувати стабільний розвиток, продовольчу безпеку країни, зайнятість населення, сприяти створенню робочих місць, підтримувати розвиток окремих регіонів.

Проте, теоретичні основи та практичні заходи щодо функціонування політики сталого землекористування являються постійно актуальним питанням наукового дослідження.

Процес становлення землекористування в аграрному секторі є довготривалим та складним. Земля виступає засобом гармонізації залучення до процесу виробництва всіх складових природно-ресурсного потенціалу. Відповідно, зміна цільового призначення, соціально-економічна трансформація території не повинні дисонувати рекреативним можливостям окремих складових навколишнього середовища та забезпечити наступні покоління достатньою кількістю якісних природних ресурсів.

З метою дотримання принципів розширеного відтворення, нарощування масштабів та обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, раціонального землекористування в аграрному секторі України, необхідно створити систему стимулювання розвитку управління земельними ресурсами сільськогосподарських товаровиробників. Формування та оптимізація сукупності вартісних, кількісних, якісних характеристик земельних ділянок сприятиме розвитку та покращенню їх стану на перспективу.

У широкому визначенні, розвиток – це процес удосконалення тих чи інших складових елементів функціонування підприємства, його матеріально-речових складових або соціально-економічних і матеріальних систем у цілому, перехід до принципово нових якісних характеристик [6]. Отже, актуальності набуває питання дослідження інтерпретації терміну «розвиток» з позиції економічного,

екологічного, правового та соціального аспектів діяльності найвагомішої компоненти господарюючої системи – підприємства. Наукове обґрунтування сутнісних характеристик категорії «розвиток» окремо визначеного підприємства виступає передумовою моделювання механізму розвитку, як окремих складових, так і всієї економіки України в цілому. Важливу роль у теоретичному дослідженні проблематики розвитку відіграють праці вітчизняних та іноземних вчених. Різноманітність підходів до теорії розвитку представлена у працях І. Ансоффа, Д. Гвіштіані Р. Лукаса, У. Люїса, Г. Мюрдаля, Й. Шумпетера та інших. У вітчизняній науці проблематика розвитку підприємств досліджувалась: Н. Афанасьєвим, В. Василенко, О. Гапоненко В. Горемікінім, Н. Захаровою, А. Кузнецовою, А. Патрухіним О. Пушкарь, О. Раєвневою, В. Рудиком, С. Шимшиловою та іншими.

Розробка стратегій сталого розвитку країни, окремого регіону задекларована рішеннями на конференції ООН у Ріо-де-Жанейро (1992 р.), при цьому визначено, що особливу увагу слід звернути на ефективне та збалансоване використання природно-ресурсного потенціалу наявного в розпорядженні суспільства (в тому числі земельного).

Для умов України сталий розвиток визначається як процес гармонізації продуктивних сил, задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умов збереження цілісності навколишнього середовища, збереження рівноваги між потенціалом природи та потребами людей усіх поколінь [12].

Знання про природу, людину, постійні потреби, методи їх збалансування зазнають постійних змін. На кожному етапі відбувається трансформація уявлення про сталий розвиток. Відповідно, раціональне запровадження його принципів повинно відбуватись поетапно.

На першому етапі повинні бути вирішені актуальні екологічні, економічні та соціальні проблеми, які створюють перешкоду до сталого розвитку. На даному етапі слід зупинити процеси деградації у сучасному суспільстві й природі, здійснити комплексне оздоровлення природного середовища і природних ресурсів, подолати бідність як соціальне явище, забезпечити умови для створення внутрішнього ринку, домогтися реальної єдності влади і суспільства (народу). Також необхідно розробити і впровадити в життя нову політику в галузі освіти й виховання, науки і технологій у відповідності до принципів і завдань сталого розвитку. На другому етапі мають здійснюватися системні (структурні й функціональні) перетворення в економіці, екологізація суспільно-економічних відносин, технологічне оновлення виробництва. Витрати ресурсів на одиницю кінцевої продукції та якість життя народу повинні відповідати рівню розвинених європейських країн. На третьому етапі Україна має розвиватися як повноправний член спільноти розвинених країн світу, які перейшли на засади сталого розвитку. Закон України «Про землеустрій», визначає стале землекористування як використання земель, що визначається тривалим користуванням земельною ділянкою без зміни її цільового призначення, погіршення її якісних характеристик та забезпечує оптимальні параметри екологічних і соціально-економічних функцій території [11].

Однак внесок земельного фактору у розвиток економіки дотепер залишається невисоким, а ефективність використання земельних ресурсів низькою, про що свідчить невелика частка земельних платежів у доходах бюджету й недооціненість земельної складової у вартості активів підприємств і, відповідно, капіталізації економіки. Не виснажливе використання земельних ресурсів також відсутнє, про що свідчить погіршення якісних показників стану ґрунтів і земель [3].

Єдиної системи показників для здійснення спостереження за розвитком землекористування, визначення рівня його сталості та індикації цього процесу в часі досі не існує. А.Г. Тихонов наголошує, що індикатори мають відображати такі характеристики функціонуючої системи землекористування: екологічні – стан земельних ресурсів та інших складових оточуючого середовища; економічні – продуктивність та економічна ефективність землекористування; соціальні – рівень соціального розвитку сільської місцевості та демографічна ситуація [7].

Алгоритм аналітичного дослідження та відповідної регуляторної політики, яка б в обов'язковому порядку включала управління кожною окремою складовою сталого, сучасного, ефективного, комплексного землекористування, базується на трьох етапах представлених (рис.1).

Рис.1. Алгоритм аналітичного дослідження сталого землекористування
Джерело: узагальнено автором

У відповідності до алгоритму, передбачається виконання наступних завдань:

- вивчити кількісні і якісні показники, що характеризують сучасний, актуальний рівень стійкого розвитку землекористування країни (окремого регіону);
- визначити основні позитивні сторони, недоліки і проблеми у функціонуванні економіко-еколого-соціального використання земельних ресурсів;
- на основі узгоджених напрямків дослідження, обрати систему вимірників, методів дослідження та критеріїв вихідної інформації;
- здійснити порівняльну оцінку регіонів (країни) за окремими показниками (інтегрованим показником) сталого землекористування та їх групування;
- зформувати об'єктивні та обґрунтовані висновки щодо теми дослідження.

Доцільно зазначити, що на показники сталості землекористування впливають фактори, які визначають стан та перспективи розвитку з урахуванням системи чинників, та передбачають економічні, екологічні і соціальні напрями оцінки.

Розвиток суб'єктів господарювання, реалізація контрольних дій щодо їх функціонування, створення відповідних умов для впровадження раціонального, екологічно зорієнтованого землекористування, формування відповідного законодавчо-нормативного регулювання та створення сучасної, якісної територіальної системи представляють собою еколого-економічні напрями оцінки.

Забезпечення потреб суспільства (в т.ч. фізичних, психологічних, інтелектуальних та ін.) формує соціальний напрямок. Більшість життєво необхідних потреб, людина задовольняє за допомогою землі.

Вихідна інформація щодо стану землекористування, отримана при аналізі функціонування країни (окремого регіону) має відповідати певним вимогам:

- бути адаптованою до вітчизняних умов (відповідати стандартам системи національних рахунків, показникам фінансової, статистичної, податкової та іншої звітності);
- бути інформаційно наповненою (аналізовані показники повинні максимально точно і повно відображати процес та його результати);
- використовувати показники співставності як для горизонтального, так і вертикального аналізу (при часовій та просторовій відповідності між собою);
- забезпечувати комплексне відображення складових (економічної, екологічної, соціальної).

Результатом дослідження повинно стати формування об'єктивних та обґрунтованих висновків щодо сучасного стану та перспектив функціонування сталого землекористування окремої одиниці економіко-еколого-соціальної регіональної системи. Авторське розуміння політики регулювання сталого землекористування передбачає дотримання діючих правил землеустрою (сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональну організацію території адміністративно-територіальних одиниць, суб'єктів господарювання, що

здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил) та цільового призначення земельної ділянки (використання земельної ділянки за призначенням, визначеним на підставі документації із землеустрою у встановленому законодавством порядку) без погіршення її якісних характеристик та з метою забезпечення оптимальних параметрів екологічних і соціально-економічних функцій території.

Умовою переходу до моделі сталого розвитку є структурна перебудова економіки на засадах обов'язкової інтеграції екологічної політики в стратегію економічних реформ. Земельні ресурси є засобом розвитку продуктивних сил та важливим екологічним фактором життєдіяльності суспільства. Ось чому необхідно досягти екологічно доцільного і економічно збалансованого їх використання через структурну перебудову вітчизняного господарства та подолання дисбалансу розвитку.

Позитивними підсумками розробки та впровадження зазначених еколого-економічних напрямків буде постійне вдосконалення регуляторної політики сталого землекористування, яке дозволить регулювати процеси функціонування країни (окремого регіону), її розвиток та можливі трансформації, забезпечити: позитивну динаміку виробництва екологічно-орієнтованої (сільськогосподарської) продукції, підвищення її якості й конкурентоспроможності, створення сприятливих умов для залучення інвестицій в аграрний сектор, сприятиме зростанню доходів населення пов'язаного із земельним капіталом та створенню додаткових робочих місць.

Однією з найвагоміших сфер діяльності людини є сільськогосподарське виробництво. Його продукція виступає джерелом задоволення потреб людини в продуктах харчування, сировині для промислових виробництв та інших багатьох необхідних благ. На сьогодні аграрне виробництво розглядається як окрема складова економіки кожної країни. Основним засобом і предметом праці в сільськогосподарському виробництві виступає земля. Даний вид ресурсу має постійне місце розташування, обмежений як кількісно, так і якісно, у процесі використання не тільки не зношується, а за умов правильного використання може покращуватись, виступати об'єктом власності та сферою інвестування. В сучасних умовах господарювання суб'єкти аграрного бізнесу (аграрні підприємства) є основними споживачами даного виду ресурсу. Відповідно, в даному контексті аграрний доцільно ототожнювати з земельним. Тому дослідження основних історико-економічних етапів становлення та розвитку сільськогосподарських земельних відносин є досить актуальним. Враховуючи значимість наукових досліджень вчених, доцільно наголосити, що на сьогодні значна кількість питань, пов'язаних з розвитком земельних відносин аграрного сектору є невирішеними і потребують подальшого наукового дослідження. Відповідно актуальності набуває питання ретроспективного дослідження становлення та розвитку земельних відносин в Україні й світі, його нормативного супроводження.

Трансформація суспільних способів виробництва несе в собі зміни у формах власності на землю, земельних відносинах тощо. Тому у власному історичному становищі та розвитку земельні сільськогосподарські відносини, як складова частина суспільних відносин, проходять ідентичні етапи, що і виробничі сили суспільства. З метою поглибленого розуміння розвитку земельних відносин історичний екскурс розпочнемо з наукових поглядів фундаторів економічної теорії. На думку засновника, класика економічної теорії В. Петті праця є батьком та активним принципом багатства, а земля його матір'ю [14].

Досліджуючи історичну ретроспективу, доцільно наголосити, що в країнах колишнього Радянського Союзу був реалізований спрощений підхід до практичного запровадження аграрних реформ. Даний факт, на жаль, став поштовхом до виникнення кризових явищ в аграрному секторі, вирішення якого можливе було лише за допомогою здійснення науково обґрунтованих аграрних перетворень, складовою яких є вивчення та імплементація світового досвіду для якісної реалізації земельної реформи. Таким чином, можна констатувати, що переважна більшість аграрних реформ в світі була зорієнтована на забезпечення свободи і заповзятливості селян через розширення селянської приватної власності, володіння землею. Розподіл наявних земельних ресурсів було проведено за двома складовими: поміщицька (її обробіток виконували селяни-кріпаки) та селянська (знаходилась у користуванні селян). У дореформений період Росії, в складі якої була і значна частина України, феодально-кріпосницькі тенденції у земельних питаннях посилювалися. Перш за все, зміцнювався правовий статус поміщика (як головного феодала-землевласника) та сільської общини (як провідної форми селянського побуту). Монопольне право на землю було відмінено державою під відчутним натиском капіталістичних відносин. Оновлення нормативної бази мало вагомий вплив для мешканців українського села в дев'ятнадцятому сторіччі минулого тисячоліття.

Відповідно до нормативних актів, прийнятих у XIX ст., почали збільшуватися обсяги площ приватного землеволодіння, яке вже набуло товарного характеру. У середині XIX ст. лише на Лівобережній Україні, Катеринославщині та Херсонщині понад 34,5 тис. селян мали у приватній

власності понад 86 тис. десятин землі. Земля все більше ставала не тільки об'єктом купівлі-продажу, а й об'єктом оренди. Орендарями землі ставали переважно купці, міщани, заможні селяни, які нерідко передавали орендовану землю суборендарям, одержуючи при цьому значні прибутки. Отже, відбувся процес руйнування феодального господарювання і кріпосницької системи [16].

Відповідно до норм реформи, яка була започаткована Столипіним на початку 20 сторіччя, селяни отримали право залишати общину та отримувати землю без викупних платежів. Ціна земельної ділянки мала стати тенденцією до зростання, у зв'язку з бажанням селян мати власну землю. При цьому, попит завжди переважав пропозицію. Якщо прийняти за 100% ціну землі в 1863-1865 рр. по Україні, то в 1901-1905 рр. вона становила вже 710%, а в 1906-1914 рр. – 933% [16].

В Україні високими темпами розвивалися селянські господарства, в тому числі й на основі приватної власності на землю. Земля, отримана українським селянством у приватну власність шляхом купівлі, зовсім не була подарунком. Слід вважати неправовим і безпідставним позбавлення селянства цього законного права після 1917 року, бо земля відбиралася державою у селян вже після того, як вони заплатили за неї грошовий викуп [16].

Нові колективні форми землекористування було створено в другій чверті ХХ століття: колгоспи і радгоспи мали багатогалузеву спеціалізацію (в силу своїх великих розмірів – кілька тисяч гектарів угідь), характеризувались низькою продуктивністю, що в подальшому визначило тенденцію екстенсивного розвитку сільськогосподарського землекористування (шляхом збільшення площі ріллі). У користуванні селян залишались лише невеликі присадибні ділянки. Спеціалізацію сільськогосподарських районів, яка сформувалась протягом сотень років, була переорієнтовано під впливом державного плану. Суттєво збільшена питома вага в структурі посівних площ технічних культур [13].

Отже, процесу усупільнення землі характерні наступні наслідки:

- українське селянство не тільки втратило свою світову частку аграрного ринку, а й перетворилося на активного імпортера агропродовольчої продукції;
- відбулося значне погіршення матеріального добробуту селян, умов праці та відпочинку, соціального статусу в суспільстві;
- виникнення проблеми охорони земельних ресурсів як домінантної компоненти безпеки країни.

Отже, трансформація аграрних відносин, і, в першу чергу, земельних, стала об'єктивною необхідністю в незалежній державі – Україні [8].

Ретроспективний огляд порядку проведення земельної реформи на території України, оцінка її позитивних результатів та негативних наслідків дозволяють зазначити, що загалом трансформація земельних відносин здійснювалася надто непередбачувано і не завжди знаходила наукове обґрунтування. Її логічним завершенням, беручи за основу перехід до ринкової економіки, повинно було бути паювання і передача землі селянам у приватну власність, заснування на цій основі господарств ринкового типу, запровадження повноцінного ринку землі. Певно, за таких умов, це дозволило б не допустити значних економічних і психологічних втрат. Проміжні етапи земельної реформи (такі, як передача землі у колективну власність, видача земельних сертифікатів) лише сповільнили хід процесу реформування, неузгодженість законодавчо-нормативної бази заплутали її суть і спричинили багато порушень у сфері земельних відносин. Доцільно наголосити, що права власності на земельну ділянку стимулюють людей до підтримки певної лінії поведінки та примушують до протидії іншим формам діяльності. Реалізація норм поведінки встановлених правом власності є актом раціонального економічного вибору. Обмеження та заборона щодо певних операцій з земельними ділянками сільськогосподарського призначення є негативним стимулом, який підвищить витрати на реалізацію вищевказаних операцій. За умов дотримання передбачених Земельним кодексом України принципів (поєднання особливостей використання землі як територіального базису, природного ресурсу і основного засобу виробництва; забезпечення рівності права власності на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави; невтручання держави в здійснення громадянами, юридичними особами та територіальними громадами своїх прав щодо володіння, користування і розпорядження землею, крім випадків, передбачених законом; забезпечення раціонального використання та охорони земель; забезпечення гарантій прав на землю; формування пріоритету вимог екологічної безпеки) науково обґрунтовані підходи щодо порядку регламентації певних операцій із земельними ділянками сільськогосподарського призначення (продаж ділянок, зміна цільового призначення, внесення права на земельну частку (пай) до зареєстрованих (статутних) капіталів господарських товариств, передача ділянок у заставу) мають позитивно вплинути на реалізацію загальних функцій сучасного менеджменту (планування, організація, мотивація, контроль, координація). Відповідно, завершальним етапом земельної реформи для аграрних підприємств України має стати запровадження повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення та іпотеки землі, права користування земельною ділянкою,

що означатиме повну імплементацію правил ринкової економіки у земельні відносини нашої країни. Ефективне управління земельними відносинами створює передумови для розвитку підприємництва на селі та нарощування виробництва продукції сільського господарства, соціально-економічного розвитку сільських територій, надходження коштів до місцевих та державного бюджетів від використання сільськогосподарських земель за умов збереження й відновлення природних властивостей навколишнього середовища. Ключові засади розвитку системи управління земельними відносинами в аграрній сфері закладено у низці законодавчих актів, у яких агропромисловий комплекс визначено пріоритетним і стратегічно важливим сектором вітчизняної економіки [15].

Еколого-економічна розбалансованість взаємодії «людина – земельні ресурси», вимагає перегляду пріоритетів подальшого розвитку, сучасної стратегії землекористування. Глобалізація, євроінтеграція формують нові завдання щодо забезпечення механізмів адаптації економічної діяльності до природного середовища. Уже зараз намітилась тенденція до вивчення і узагальнення еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів як геочинника. Потрібно зазначити, що ціла низка наукових досліджень довела, що збільшення кількості суб'єктів господарювання на землі спричинило розширення кола учасників земельних відносин і тому суттєвого значення набуває механізм регулювання земельних відносин завдяки ефективному управлінню земельними ресурсами. Отже, значне місце в працях видатних учених відводиться проблемі формування системи управління земельними ресурсами, яка забезпечить умови для раціонального використання і охорони земельного фонду країни [15].

Однією з найважливіших проблем людства, в умовах сьогодення, виступає необхідність забезпечення зростаючого швидкими темпами населення планети якісними продуктами харчування. Враховуючи фактор зростання їх споживання, певні трансформації повинні відбутись в системі сільськогосподарського землекористування. Ми погоджуємось з думкою М.В. Зось-Кіора [5], що даний прогноз буде мати такі наслідки для системи землекористування: зниження частки земель сільськогосподарського призначення як за рахунок втрати їх продуктивної здатності, так і передачі у промислове та інфраструктурне користування; підвищення продовольчого навантаження на землі сільськогосподарського призначення; підвищення екологічного навантаження на землі сільськогосподарського призначення за рахунок надраціонального використання засобів інтенсивного землекористування. За наведених умов, перспективною слід вважати, чітку регламентацію земельних відносин у площині: землекористувач (землевласник) – громада – держава. При цьому пріоритетна роль повинна належати землекористувачу (землевласнику) з певною регламентацією органами місцевого самоврядування та державної виконавчої влади. В умовах сьогодення істотний вплив на стан земельних ресурсів здійснюють як людські, так і природні фактори (глобальні зміни клімату (космічні, географічні, часові зміни тощо)). Природні фактори, що становлять обмеження розвитку виробництва сільськогосподарської продукції у світі, представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Природні фактори, що обмежують розвиток сільськогосподарського виробництва в світі

Вид обмеження, яке перешкоджає використанню земель	Площа, млн. га	Частка від загальної земельної площі, %
Льодове покриття	1490	10
Низькі температури	2235	15
Сухість клімату	2533	17
Крутизна схилів	2682	18
Властивості ґрунту:		
низька продуктивність	1341	9
бідність поживними речовинами	795	5
перезволоження	596	4
Всього	11672	78

Наслідком впливу вищенаведених чинників є скорочення площ, що відповідають вимогам інтенсивного сільськогосподарського землекористування, необхідність реалізації постійної адаптації системи аграрного виробництва до поточних умов, коливання цін на продукцію даного сектору економіки.

Дослідження механізму розвитку підприємства як структурної складової економіки держави, вимагає уточнення його характеристик, що описують його сутність. Механізм – (у перекладі з грецької мови «зброя», «знаряддя», «споруда») є поширеним терміном у різних сферах науки (природничі, технічна, гуманітарна). Поняття механізм, в економічній інтерпретації, тлумачиться як система, що визначає упорядкованість чітких діянь. У відповідності до цього, господарський механізм забезпечує підтримку процесів на засадах саморозвитку та саморегуляції, що дозволяє мінімізувати адміністративний тиск. Господарський механізм формує систему стимулів, що є передумовою еволюції економічних інститутів. Це формалізує зміст інституцій та дозволяє подолати розбіжності між інституціональною теорією і теорією формування господарського механізму. Економічна енциклопедія визначення господарського механізму трактує так: «... це система основних форм, методів і важелів використання економічних законів, вирішення суперечностей суспільного способу виробництва, реалізації власності, а також всебічного розвитку людини й узгодження її інтересів з інтересами колективу, класу, суспільства. Він формується за взаємодії окремих ланок, сторін, таких елементів економічної системи, як продуктивні сили, техніко-економічні й організаційно-економічні та виробничі відносини (або відносини економічної власності)» [4].

Складність аналізу досліджень, що характеризують розвиток, полягає у відмінних рівнях ієрархії об'єкта дослідження, а також глибині теоретичних досліджень. Недоліком існуючих підходів є те, що вони фрагментарно відображають сутність цієї категорії і автори не розглядають її як елемент комплексного аналізу стану системи управління підприємством та складову механізмів її удосконалення. Тому, за необхідне слід вважати окреслення базису розвитку управління земельними ресурсами у спробі пояснити розвиток як складну комплексну категорію. Для визначення концептуальних основ категорійного апарату аграрного сектору економіки, насамперед необхідно визначити сутність досліджуваних понять, а далі розглядати їх у рамках специфіки функціонування аграрного підприємства. Виокремлення певної типології розвитку: «організаційний», «екологічний», «соціально-економічний», «сталій», «розвиток підприємства» присутнє в дослідженнях певних авторів. На нашу думку, домінуючим, серед означених понять, являється єдине визначення розвитку управління земельними ресурсами. Доцільно наголосити, що при наявності значної кількості наукових розробок, методик, в умовах сьогодення питання управління земельними ресурсами потребує подальшого поглибленого наукового обґрунтування. Також обґрунтовується дуальність сучасної синергетичної взаємодії елементів аграрного середовища: з одного боку, вплив екзогенних факторів переважаючий; з іншого боку, вибір під впливом таких аттракторів тимчасовий і неостаточний, адже система урівноважується насамперед внутрішніми зв'язками, тоді вона менш залежна від зовнішнього середовища. Відповідно, дія різновекторних факторів має бути збалансована, запорукою чого є регулятивний вплив інститутів. Проаналізувавши сутність поняття «розвиток» та його складових, слід визнати, що наукові підходи до загальнотеоретичного обґрунтування даної категорії є досить різноманітними. Розвиток як загальнонаукову категорію розглядають з трьох сторін: як закон, як принцип та як явище. Розвиток як закон характеризує перехід від одного буття до іншого, причому наступний стан буття буде іншим за попередній за кількісними або якісними характеристиками. Традиційно вважають, що наступний стан буття буде кращим за попередній. Розвиток як явище є протилежним до буття, яке знаходиться в незмінному стані. Розвиток як принцип є іманентною рисою буття, його невід'ємною характеристикою, що також зумовлює можливість подальших змін буття.

Формування сутності прояву розвитку слід розуміти як сукупність елементів, що утворюють змістовну складову, а функціональну – як визначення місії в інших його проявах. На думку Ю.С. Погорелова, змістовно-функціональне наповнення проявів розвитку визначається, в основному, як:

1) процес – сукупність змін соціально-економічної системи внаслідок взаємодії внутрішнього та зовнішнього середовища, що зумовлює істотне покращення стану та функціональних характеристик цієї системи;

2) результат – суттєва різниця між станом соціально-економічної системи в часовому вимірі, що виникла через синергію сукупності якісних змін, які сприяють покращенню кінцевих результатів функціонування системи та формалізації передумов для реалізації структурних зрушень і перетворень у перспективі;

3) іманентна властивість – здатність соціально-економічної системи, що зумовлена її внутрішніми якісними властивостями, ресурсним потенціалом і сукупністю взаємодії складових підсистем, провадити позитивні зміни щодо функціонування системи та набуття нових можливостей.

Відповідно, розвиток як процес і розвиток як результат, будучи тісно пов'язаними, внаслідок провесно-результативного характеру взаємодії, зумовлюють один одного в ланцюгу позитивних змін, тобто розвиток як процес виступає причинною основою визнання розвитку як результату [9].

Незворотність оберігає систему від циклічного повторення її станів без якісних змін. Спрямованість забезпечує можливість накопичувати зміни для переходу до нової якості. Закономірність забезпечує можливість майбутнього залежати від минулого (без неї зміни системи перетворюються в нескладний, безпричинний і нескінченний набір випадковостей). Крім необхідних ознак розвитку, можна виділити достатні ознаки. Разом вони утворюють загальну понятійну основу феномена розвитку. Серед достатніх ознак можна назвати впорядкованість, випадковість, невизначеність, самоорганізацію. Сам термін «розвиток» вже несе певне смислове навантаження, свідомо чи підсвідомо закладену в нього носіями мови. Саме в цьому підтексті «прочитуються» зазначені достатні ознаки. Принципи, що забезпечують функціональну спроможність методології дослідження розвитку управління земельними ресурсами аграрних підприємств до визначення ключових детермінант проблеми, усталених тенденцій та взаємозв'язків, формування якісних висновків та практичних рекомендацій, представлено на рис.2.

Рис.2. Методологічні принципи дослідження розвитку управління земельними ресурсами аграрних підприємств

Висновки. Опрацювання вітчизняних та закордонних наукових літературних джерел, дало підстави зазначити, що поняття «розвиток» характеризується міждисциплінарністю, оскільки воно знаходить відображення в економічних, суспільних, філософських, природничих науках, знаходячись при цьому на їх перетині. Беручи за основу проведені наукові дослідження, вважаємо за доцільне інтерпретувати розвиток управління земельними ресурсами аграрних підприємств як розгорнуту у часі систему взаємодіючих внутрішніх та зовнішніх підсистем, передумов, факторів і принципів, які формують необоротний, спрямований напрямок кількісних і якісних змін щодо виконання поставлених завдань, досягнення означених пріоритетів. Враховуючи значну кількість аграрних підприємств-землекористувачів на території України та у відповідності до сучасної практики господарювання, актуальною є розробка наукових складових, які могли б стати підґрунтям щодо запровадження розвитку управління земельними ресурсами аграрних підприємств, що являються вагомими компонентами аграрного сектору економіки держави. За таких умов потребує подальшого дослідження ефективне, раціональне, екологічно зорієнтоване землекористування суб'єктів агробізнесу в контексті забезпечення сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За редакцією В.Г Кременя. Авторський колектив: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І.І. Бабин. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2004. 384 с.
2. Бойко В. В. Формування методології дослідження господарського механізму розвитку сільських територій у системі економічної безпеки держави. 2016. Вип.3. С.44-51: URL: <http://www.economyandsociety.in.ua>.
3. Другак В.М. Економіка сільськогосподарського землекористування: теорія, методологія та практика : автореф. дис... д.е.н. : спец. 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища» / В. М. Другак ; Національний ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2011. 39 с.
4. Економічна енциклопедія : у 3 т. Київ: Академія, 2000. Т.1. 863 с.
5. Зось-Кіор М.В. Удосконалення системи управління земельними ресурсами аграрних підприємств в умовах глобалізації : монографія. Полтава: ПолтНТУ, 2015. 333 с.
6. Климко Г.Н. Основи економічної теорії. Політекономічний аспект: URL: <http://readbookz.com/pbooks/book-41/ua>.
7. Тихонов А.Г., Гребенюк Н.В., Тихоненко О.В., Феденко В.П. Наукові засади сталого розвитку землекористування: індикація екологічного стану. *Землепорядкування*. 2003. №1. С.15-20.
8. Паламарчук Л.В. Еколого-економічні аспекти економічного обороту землі в Україні : дис...канд. економ. наук: спец. 08.08.01 «Економіка природокористування і охорона навколишнього середовища» / Л. В. Паламарчук ; ДП «ГНДПЗ». Київ, 2004. 197 с.
9. Погорелов Ю.С. Природа, рушійні сили та способи розвитку підприємства : монографія. Харків: АДВА, 2010. 352 с.
10. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 N 1556-VII: URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
11. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 р., № 347/2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 16. Ст.860.
12. Клименко М.О., Герасимчук З.В., Клименко О.М., Клименко Л.В. Розвитологія: підручник. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 280 с.
13. Саблук П.Т., Лукінов І.І., Юрчишин В.В. Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення. Київ: Вид-во ІАЕ України ААН, 1996. 664 с.
14. Чупіс А.В., Мішньова Н.А. Фінансово-економічні аспекти оцінки родючості ґрунтів. *Вісник СНАУ. Сер.: Фінанси і кредит*. Суми, 2001. Вип.2. С.12-16.
15. Щодо першочергових напрямів розвитку системи управління земельними відносинами в аграрній сфері: URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/648/>
16. Юрченко А.Д., Будзілович І.С., Переходюк М.Г. Історія розвитку права власності на землю в Україні (друга половина XVII – перша половина XIX століття). *Землепорядкування*. 2001. №3. С.63-66.
17. Ясінецька І.А., Петрище О.І., Потапський Ю.В. Стан земельних відносин в Україні. Сучасний стан науки в сільському господарстві та природокористуванні: теорія і практика тези доповіді. Міжнародна наукова інтернет-конференція. Тернопіль 2020. С.237-239.
18. Ясінецька І.А., Мушеник І.М. Використання геоінформаційних систем і систем дистанційного зондування для потреб земельного кадастру, землеустрою та управління земельними ресурсами: монографія. Наука XXI ст.: виклики та перспективи. Том 2. Природничі науки: колективна монографія в 2-х томах / під. ред. В.В. Іванишин. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2021. С.55-67.